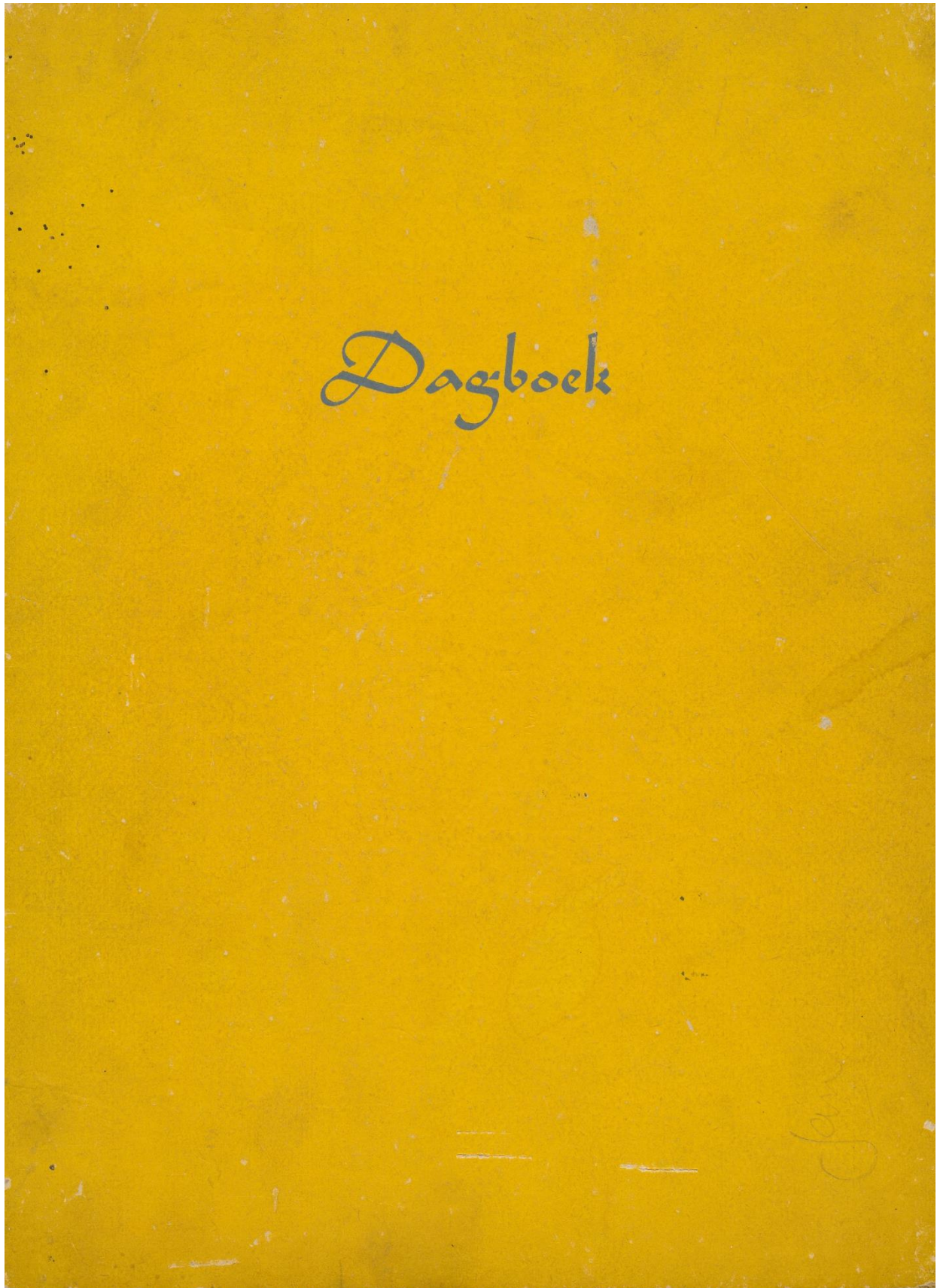

DAGBOEK VAN JAN BUISMAN JR. "DE VROLIJKE WEST-FRIEZEN." SCHAGEN N-H.

VAN 15 AUGUSTUS TOT 18 NOVEMBER 1944.

Inleiding

Dit oorlogsdagboek is in het bezit van Jan Buisman Jr (1938). Het kwam in een gesprek over zijn vader eens boven tafel. Op mijn vraag of Jan het ooit had gelezen zei hij dat dat niet het geval was. Moeilijk leesbaar, was zijn antwoord. En inderdaad, handschrift van toen en hele lange zinnen. We besloten dat ik het uit zou werken. Dat bleek een juiste beslissing want toen het uitgewerkte, beter leesbare verslag er was heeft Jan het in één keer uitgelezen. Veel namen kwamen hem bekend voor, maar het eigenlijke verhaal was "nieuw" voor hem. Hij wist ook te vertellen uit welke personen de artiestengroep bestond: Wilma Wilanie en Cita Berry (Danseressen) Mia Dorita, Fransje Sniijders en Mia Slegers (Zangeressen) Jo van de Broek (Conferancier) Benny Deutekom (Zang, Gitaar) Jo Burgers (Pianist) P Ellewout (Violist) G Nas (Trompet) R Bethlehem en Tonny Bakkenes (Accordeon) Leo Konig (Piano) en uiteraard Jan Buisman.

Jan Buisman jr (1911), de schrijver van dit dagboek, was vanaf ongeveer 1928 bekend als artiest. Zijn revues waren echte publiekstrekkers. Om de Hollandse dwangarbeiders die te werk gesteld waren in Duitsland enigszins te vermaken werd hem van Duitse zijde voorgesteld daar optredens te gaan verzorgen. Hij was al opgeroepen voor de "Arbeitseinsatz" in Nederland en moest mogelijk later ook naar Duitsland. Door op te gaan treden zou hij daar onderuit komen. Onderstaand de "uitnodiging" om verplicht te komen werken, ondertekend door de NSB Burgemeester Buitenhuis:

Bron Niod

GEMEENTE SCHAGEN

In opdracht van de weermacht draag ik u op Woensdag 9 Februari des morgens 9 uur zich te melden bij het bureau der Firma Krikke, Lage Noord F 56 alhier, teneinde korten tijd tewerkgesteld te worden bij de kabelwerken. Bij niet-voldoening volgen maatregelen van de Duitse Weermacht.

Schagen, 7 Februari 1944.
De Burgemeester,

Aan den Heer J.Buisman

B 99 SCHAGEN

Buitenhuis

Buisman vertrok op 13 augustus 1944 en had het geluk als een van de weinigen begin november 1944 naar Schagen terug te kunnen keren. Van Jo Burgers, de pianist weten we dat die in april 1945 nog steeds niet terug was. Mia Slegers, een van de zangeressen, is op 25 april 1945 in Duitsland om het leven gekomen, zij was toen 23 jaar. Van een andere dame uit het gezelschap ontving Buisman na de oorlog een brief waarin ze beschrijft wat haar tijdens een verhoor door de Gestapo is overkomen. Van deze brief van minstens 5 kantjes zijn alleen blad 3 en 4 bewaard gebleven. We weten dus niet zeker wie de afzender is geweest, maar ze heeft het overleefd.

"Ze begonnen vreselijk te schelden en ik moest me uitkleden. De heren namen alle drie een zweep en gingen met een sadistisch genoegen me aflossen. De pijn was haast ondragelijk, maar ik liet me niet op m'n kop zitten en hield m'n mond. Toen ze het genoeg vonden mocht ik me weer kleden, werd in de handboeien gelegd en naar de gevangenis gevoerd. Daar kwam ik in een onderaardse cel, op een houten brits met één katoenen dekentje. Het voedsel dat ik kreeg was water en brood en eens in de 4 dagen warm water met stukken knolraap, wat soep moest voorstellen. Na 3 dagen moest ik weer voor verhoor naar de Gestapo en omdat ik bleef ontkennen werd dezelfde mishandeling toegepast. Weer terug naar de gevangenis en na 3 dagen weer op verhoor met dezelfde mishandeling. Ze lieten me toen een week met rust, wat ik wel nodig had want ik was volkomen zwart geslagen en bovendien waren in m'n rechterdijbeen een paar spieren gescheurd.

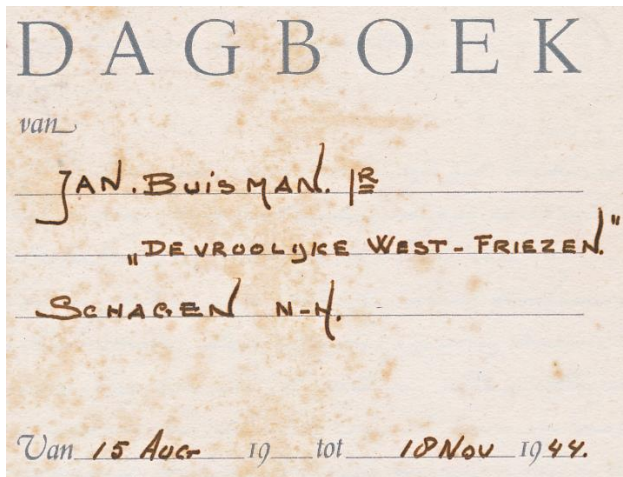
Nog steeds bleef ik echter in die donkere cel op water en brood. Pas na een week moest ik weer terugkomen en werd me door de 3 heren gevraagd of ik nog niet genoeg had gehad en dat ik nu maar zo verstandig moest zijn te bekennen. Ik zei ze dat als het nee was, ik geen ja kon zeggen, waarop ze weer vreselijk woedend werden en zeiden dat ze nu nog iets ergers met me zouden doen, dus dat ik nu maar eerst eens moest overleggen. Ik zei dat dat niet nodig was, want dat nee, nee was. Het gevolg was dat ze een grote bak zeepoeder haalden, (je weet wel dat gemene Duitse spul) en daar m'n hoofd in gingen stoppen, met het gevolg dat m'n ogen, neus, mond en oren vol zaten met die rotzooi. Ik werd weer teruggebracht in m'n cel, maar kon niets zien vanwege de vreselijke pijn en die rommel in m'n ogen. Het ergste was dat het bovendien nog ging ontsteken, en ik volkomen blind was en hele dikke opgezwollen ogen had. Ze schenen nu wel een beetje bang te zijn en lieten iedere dag de dokter komen. Goddank kon ik na een week weer wat zien en na weer een week moest ik nog eens terugkomen. M'n ogen waren toen aanzienlijk gebeterd alleen nog ontstoken. Ze vroegen toen of ik nu nog niet genoeg had en dat ik verstandig moest zijn en bekennen. Maar de gedachte dat ik niet meer naar huis zou kunnen en m'n moeder dit verdriet nooit zou overkomen, gaf nu kracht om vol te houden. Ik bleef dus op m'n standpunt staan. Ze bonden toen m'n beide armen samen op m'n rug en gingen me daaraan optillen, nou Jan, die pijn kan je je niet voorstellen, dat was zo ontzettend dat ik van m'n stokje ging. Ze herhaalden dit 3 keer, waarbij ze me telkens met een snuifmiddeltje bij brachten. Toen weer terug naar de gevangenis, met de boodschap er bij dat ik wel kon rekenen op de duur van de oorlog gevangenis, als het geen concentratiekamp werd. Ik was ten einde raad. Ze lieten me toen nog 2 weken in m'n onderaardse cel totdat je uiterlijk niets meer van de mishandelingen kon zien.

We kunnen ons niet voorstellen dat mensen elkaar dit aan kunnen doen, maar bovenstaand verslag is van iemand die het aan den lijve heeft ondervonden. Heel jammer dat de andere pagina's niet meer voor handen zijn. In het dagboek schrijft Buisman over de artiest Arie Arbous die ook bij een razzia werd opgepakt en "verhoord" moest worden. Waar ze van werden beschuldigd is onduidelijk, zo we in het dagboek kunnen lezen werd ook Buisman door de Gestapo van iets beschuldigd waar hij niets mee te maken had gehad. Voor hem kwam het dus allemaal goed af en hij heeft duidelijk van de nood een deugd gemaakt.

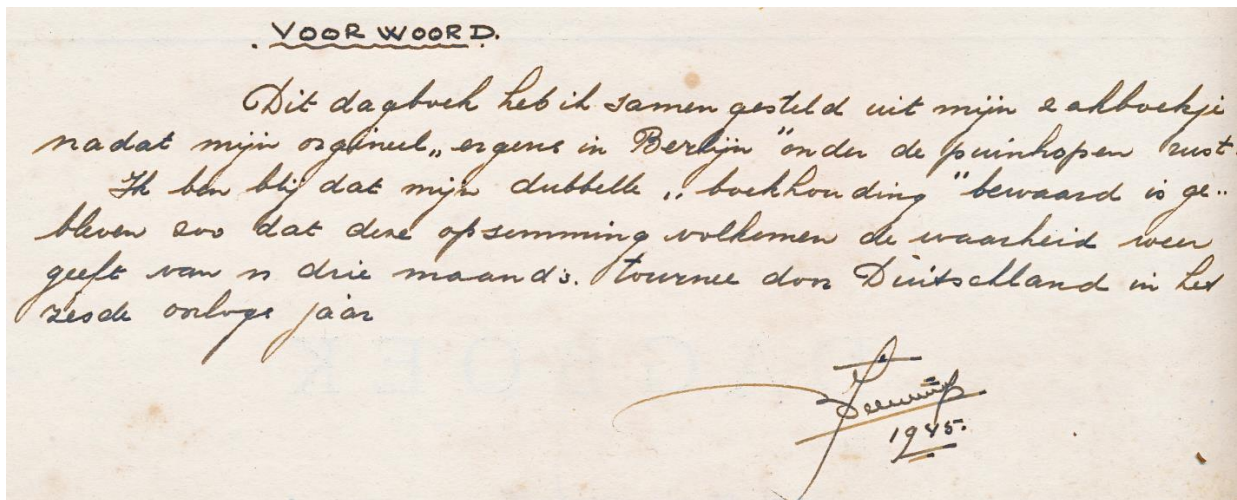

Begin jaren zestig, Buisman met planten op de Schager Markt.

Harry Kooij, Juli 2021

Jan Buisman en zijn vrouw Corry Schrijver in 1937.

Voorwoord.

Dit dagboek heb ik samengesteld uit mijn zakboekje nadat mijn origineel “ergens in Berlijn” onder de puinhopen rust. Ik ben blij dat mijn dubbele “boekhouding” bewaard is gebleven zoo dat deze opsomming volkomen de waarheid weergeeft van ’n drie maands tournee door Duitschland in het zesde oorlogsjaar.

Schagen, 13 Aug 1944.

Zondagmorgen 12 uur met de trein vertrokken naar Amsterdam vandaar naar Haarlem om met de dames Slegers en Snijders den volgende dag onze tournee te beginnen.

14 Aug 1944.

's Morgens om half 9 kwamen wij drieën op het Centraal Station vanwaar wij zouden vertrekken naar Saarbrücken, 'n goede 350 km van ons startpunt. De artistentroep welke de naam van mijn eigenlijke gezelschap zou dragen was samengesteld uit artisten van diverse pluimage n.l. drie Amsterdammers, drie Nijmegenaren, drie uit Schagen n.l. Leo Konig, Fransiene Snijders en ikzelf en Mia Slegers uit Haarlem. Wij hadden elkander slechts één of tweemaal voordien ontmoet zoodat de kennismaking betrekkelijk nog nieuw bleek te zijn. Er waren gereserveerde plaatsen voor ons besteld dus vlotte de kennismaking zeer spoedig, allen waren belast en beladen met diverse lekkernijen als spek, kaas en tabak. Vooral dit laatste is voor ons later 'n "levensbehoefte" geworden welke soms zeer "kostbaar" in omvang werd. In Venloo kwamen de drie Nijmegenaren in en voltooide ons gezelschap. In Kaldenkirchen passeerden wij de grens na 'n vrij oppervlakkige controle. En trokken het onbekende tegemoet, 'n stralende Augustus zon overgoot het landschap wat voor ons alles nieuw en onbekend was. Maar steeds be kroop ons de angst voor de vliegers welke dag in dag uit in het Rheingebied hun doodende last uitspuwden maar wij waren gelukkig. Niets deed aan oorlog denken, de Rhijn lag bladstil en de zon schroeide de wijnbergen en zwaar puffend voeren de schepen door het water. Werkelijk het was voor mij vreemd, was dit nu Duitschland? Maar wij waren Rheijs nog niet binnengelopen of wij zouden de eerste teekenen der oorlog zien. Heele groepen Russen waren langs de spoorlijn werkzaam en de eerste puinhopen en leege plekken gaapte ons aan. Begrijpelijk dat onze stemming duchtig daalde en toen wij Keulen binnen liepen wisten wij wat oorlog was. Heele straten waren weggeslagen, de beroemde Dom gehavend, kortom 'n troostlooze aanblik, gelukkig vertrokken wij spoedig naar Koblenz waar wij 'n paar uur moesten wachten en overstappen. 'n brandende hitte had onze kelen verdroogt en het bier viel als op 'n gloeiende plaat. In 'n overvolle wachtkamer waar wij nu niet direct als welkome gasten werden behandeld wachten wij 'onze trein" af. Gelukkig bleek er bier genoeg te zijn want wij waren als het ware "ingedroogd". Gelukkig kwam de trein "slechts" 30 min te laat en vertrokken wij naar ons inzetpunt Saarbrücken, wij kregen weer gereserveerde plaatsen en hoewel tientallen Duitschers in de nauwe gang met 'n staanplaats tevreden moesten zijn waren wij nog zoo, om wat van onze ruimte aan anderen af te staan. Zoo kwamen wij in kennis met 'n mevrouw Adelhoff uit Strassburg, Turerstrasse 3 welke ons zoo later zou blijken steeds kleine pakketjes toezond. Ongetwijfeld was zij de meest volmaakte vrouw welke ik op mijn ruim 7000 km tournee heb ontmoet. Voornaam en zeer zeker 'n schoonheid en toch zoo eenvoudig. Wij zullen zeer zeker allen 'n prettige herinnering aan haar blijven bewaren. Nadat zij in Bingen afscheid van ons had genomen begon de avond te vallen en zagen wij in het donker hier en daar lichten in 'n dal en zware rookwolken omhoog kringelen, "fabrieken" zei ons een reisgenoot en zonder veel afwisseling bereikte wij 's avonds om 10 uur Saarbrücken. Nu wij konden het slecht minder treffen want 'n vieze motregen daalde op ons neer en meters spoorrail staken kaarsrecht omhoog terwijl het "Bahnhof" of station bezaait was met puin en glas en grote gaten – heele stukken van muren had meegenomen. Bomtrecters, begrepen wij direct. Zelfs in dat gedeelte wat nog overeind stond daalde de motregen nog op ons neer. En nergens was 'n reisleader te zien. Bij de uitgang stonden wij als 'n kudde verschrikte schapen niet wetende wat wij moesten beginnen. Het werd 11 uur, nog geen reisleader dus besloten wij maar eens "de stad" in te gaan. Nauwelijks waren wij op het plein van het station of wij stonden in het donker midden in 'n drabbige massa te kleven wat later olie bleek te zijn. Als ganzen achter elkander gingen wij op zoek naar 'n politiebureau maar na veel vragen en zoeken stonden wij voor 'n gebouw wat eens een politiebureau geweest was maar

nu nog slechts een paar verbrande muren. Tot dat een van ons op het idee kwam om K.D.P. op te zoeken maar ook daar vonden wij 'n leeg huis met 'n verbrande trap. Ten einde raad besloten wij maar weer naar het station te gaan en naar Holland terug te reizen, maar ons uitreisvisum zouden wij van den reisleader ontvangen en dit was gesteld op 1 nov: dus zouden wij weinig kans hebben om weer gewoon terug te gaan. Kleumerig en koud stonden wij daar totdat 'n soldaat naar ons toekwam en vroeg wat wij moesten. Toen wij ons verhaal verteld hadden nam hij ons mee naar 'n cantine vlak bij het station. 'n houten loods waar 'n paar honderd soldaten op de vloer en op tafels lagen te slapen maar het was er gelukkig warm en weldra konden wij 'n bord soep halen uit de keuken welke ons werkelijk prima smaakte. Het was onderhand reeds 1 uur geworden en 'n officier kwam wijzend op onze instrumenten vragen of wij iets wilden spelen. Blij als wij waren enigszins onder dak te zijn voldeden de muzikanten aan dit verzoek en klonken lustige toonen over de slapende soldaten. Sommige vloekten, weer anderen kwamen rond ons staan totdat 'n "hooge" aan kwam zetten en vroeg wat die "auslander" daar moest. Gelukkig voor ons kon een van onze zangeresjes prima Duitsch en haalde die hooge ome er origineel door heen met 'n beminnelijk lachje op haar mond. Wij mochten dus blijven! en geen 2 minuten daarna kwam de reisleader ook binnen. Op het station had men verteld dat 'n "Kunstler" troepe met 'n soldaat was meegegaan. De kennismaking stond ons niet bijzonder aan want de reisleader bleek 'n Hollander te zijn met 'n NSB speld op z'n jas. Hij gaf ons 10 dagen daggeld zijnde 100 mark en onze bonkaarten en vertelde dat er nog geen hotel voor ons was en wij de eerste dagen niet veel moesten optreden daar de verbindingen waren gebombardeerd en wij met 'n auto naar Bürbach zouden gebracht worden waar wij konden slapen en waschen. Bürbach bleek 'n klein plaatsje te zijn en ergens buiten werden wij in 'n Fransch lager gebracht. Het eerste waar wij aan dachten was ons waschen want wij voelden ons meer als vuil. Daarna bracht "de lager Führer" ons naar 'n zindelijke slaapzaal waar wij tot 's middags 5 uur sliepen als marmotten. Ondertussen had de reisleader in Saarbrücken 'n hotel voor ons gevonden, het Parkhotel even over de grote brug welke de Saar overspant. Nog nauwelijks waren wij in Saarbrücken of de sirenes loeiden over de stad en wij die nog nooit 'n alarm hadden meegemaakt voelden ons einde naderen want wij hadden nog niets anders gezien als puinhoopen in de stad waartusschen Russische vrouwen weer eenige orde moesten "scheppen". Wij zagen grote drommen menschen in de richting van het station de grond in gaan dus volgde wij maar. In deze schuilkamer, of stolle, (*mijngang*) moesten wij 4 uur zitten doch hoewel wij bang waren bleek deze gang zeven kilometer lang te zijn en ± 80-100 M onder de rotsen en voorzien van eigen licht- en waterinstallatie. Dit is ook wel één van de allerbeste schuilplaatsen welke ik heb meegemaakt. Toen wij weer boven kwamen bleek er gelukkig niets gebeurd te zijn en togen wij spoedig naar ons hotel en des avonds zouden wij optreden in het Fransche lager te Bürbach omdat wij niets hadden te doen zooals de reisleader dit uitdrukte. En hoewel de Franschen het grootste gedeelte niet hadden verstaan bleek het geheel toch in hun smaak te vallen en wel speciaal mijn kleederdracht als West-Friesch duo en klompdansen. Het lager waarin wij sliepen lag schilderachtig mooi gelegen en ons uitzicht was van ongekende schoonheid. Ik was 's morgens al vroeg opgestaan en dwaalde door bosch en veld. Beneden mij slingerde 'n landweg waar ossen traag hun vrachten trokken. Hier en daar klonk 'n zeis en viel het rijpe koren wat in kwaliteit opbrengst lager was als bij ons neer. De boeren keken wel wat vreemd naar die "auslander" die met z'n zondagsche pak en 'n paar "schilderachtige" klompen daar rond liep te kuieren. Na een poosje kreeg ik lust om mede te helpen maar bedacht dat ik eigenlijk niet voor mijn plezier hier was en men eens mocht bemerken dat ik dat werk ook volledig verstond. Na het middagmaal kwam een vrachtauto ons halen en moesten wij naar Püttlingen waar ons eerste optreden voor Hollanders zou geschieden. Ook daar was veel kapot en maakte het dorpje een verwaarloosde indruk. De "toneel" zaal was ingericht als slaapstee voor Russische vrouwen en kinderen en er hing een vreeselijke lucht. De kribben moesten aan de kant en 's avonds vulde een paar honderd

Hollanders de zaal waar wij onze entree zouden maken. Zelden heb ik met meer plezier gewerkt als in deze "vuilnisbak". Daar zaten onze eigen jongens verstoten van ieder amusement en genoten met volle teugen. Aan het einde ging één der jongens staan en bedankte ons met tranen in de oogen en zei: Veel is ons beloofd maar nog nooit kwamen artisten naar het afgelegene Püttlingen en wat ons het meest treft is wel dat jullie van het goede soort zijn, waarvan jullie programma getuigt. Blijkbaar doelde hij op mijn liedje "Waar de blanke top der duinen" 'n parodie met voor de bezetting een zeer onvriendelijke tekst, zoo een die je moet begrijpen en overal begrepen werd. Na afloop bleven wij nog even met de jongens praten tot dat er weer eens luchtalarm kwam. Onze schuilplaats was nu een armzalig keldertje onder het café met een paar boomstammen als steun der bezoldering. Na 1 ½ uur werd "veilig" gegeven en trokken wij weer naar het Parkhotel in Saarbrücken, wij waren toen 18 Aug en kregen een vrije dag. Toen wij wakker werden bleek er geen water en licht te zijn in dit stadsdeel. Met een emmer haalde wij water uit de Saar om ons te waschen en mijn pak Gouda kaarsen deed goede diensten. Die morgen ging ik "de stad" eens bezichtigen en trok mijn gele klompen weer aan daar de klinkers van Saarbrücken op dunne schoen niet prettig zijn. Overal gaapte leegtes je tegemoet en waren Poolsche en Russische vrouwen aan het puinruimen d.w.z. ruimte maken om het tram verkeer weer te laten lopen! Ik cirkelde wat in de omgeving van het "Bahnhof" want daar voelde ik mij het veiligste. Plotseling hoorde ik in onvervalst Hollandsch zeggen "nou Jan jij zoek het ook ver" en stond ik tegenover een buurjongen, Piet Breed. Begrijpelijk was dit stof tot praten, later ontmoette ik ook nog G König en Rooie Piet eveneens 2 Schagenaars. 's Middags bracht ik een bezoek aan de "Golden Brem" een prachtig stukje natuurschoon even buiten de stad. Toen ik om 5 uur weer Saarbrücken per tram bereikte loeide de sirenes weer over de stad voor alarm! En ik was nog ver van het station met zijn veilige schuilplaats. Direct kwam er vol alarm, de wagonbestuurder behoorde te stoppen maar in zijn angst reed hij door! Als zilveren vogels zagen wij de vliegtuigen reeds glinsteren in de zon. Des morgens had ik een uitgebrande en vernielde tramwagen zien staan en wilde er uit. Maar men beduide dat ik moest blijven en zoo bereikte wij de rand der stad. Daar was men in de bergen bezig een tunnel aan het maken welke eenige tientallen meters diep was en aardsche donker en 'n paradijs voor zakkenrollers wat ook later bleek want een dame was haar tasch gerold en spoorloos verdwenen. Na een half uur was het weer veilig en zochten wij ons Hotel op waar wij des nachts wederom een veilig heenkomen moesten zoeken in de schuilkelders. Wat moet dit toch een leven zijn, moeder met kinderen iederen dag opgejaagd uit hun slaap en uren in zo'n grot te zitten wachten niet wetende of je huis en goed nog gespaard zal blijven. Op 19 augustus vertrokken wij gelukkig uit Saarbrücken en gingen naar Heidelberg, van de hel naar de Hemel. Hier niets geen oorlogsgeweld – prachtig weer, een phantastische omgeving, je voelde het leven weer in al zijn schoonheid. Direct na aankomst naar Hotel "Beierschenhof" een prachtig hotel waar logies alleen aan "de rijke der aarde" wordt verstrekt. Hier vond men nog de oude glorie, een portier in uniform waar Generaal Winkelman in vol ornaat een tramconducteur bij zou gelijken. Maar waarom zouden wij ons minder voelen als de rijken, alles was voor ons besteld dus namen alles op de koop toe. Telefoon naast je bed en één druk op het knopje en een aardig meisje verscheen en de andere knop de huisknecht. De eerste knop werd wel meer gebruikt als de tweede! Toch gingen wij vroeg onder de wol, Saarbrücken had ons "gaar" gemaakt. Den volgende dag 20 Aug was zondag en al heel vroeg ging ik met Leo König met de traditionele bergbaan naar de Köning en Kaiser Platz, honderden meters hoog de bergen in. Als men die bergtram daar ziet klauteren maakt dit op ons eerst wel een vreemde indruk, maar interessant is het! En het panorama is onvergetelijk! Als een zilveren lint slingert de Neckar door de bergen, we zien Heidelberg als speelgoed beneden ons. De prachtige brug over de "Neckar". Daar vergeet je de oorlog – oorlog? och kom dat ben je vergeten hier waar de vogels hun lied zingen. Daar komt de bergtram weer aan met zingende menschen in fleurige kleeding, heel anders dan het grauw der soldaten in Saarbrücken en het vuil der arme

puinopruimsters. Geen angstige blikken naar de hemel of er ook vliegtuigen kunnen zijn. Hier heeft de natuur met lustige hand rust geboden. Hier zou oorlog onnatuurlijk zijn (wat ze trouwens ook is) Prachtig is deze dag er valt een gelukzalige loomheid over je. Nevelslierten trekken tusschen de bergen door en de lucht trilt van de warmte. In het hotel aten wij wat eveneens op de berg is gelegen. Leo welke om zijn eetlust bekend staat verbeterde het wereldrecord want afgesproken was dat alle artisten de dienst opdracht zouden geven om voor ieder een portie naar Leo te brengen. Leo welke dacht dat de dienst hem zelf overlade begon te denken dat zij aan hem speciale aandacht schonk. Maar helaas bleek dit niet het geval. Maar wel kon Leo bijna niet meer lopen en is de bosschen ingegaan voor een "winterslaap". Wij hopen dat hij nu eens wat behoorlijker zal eten. Ik zelf had geluk aan het dienstertje in "Beierschenhof", steeds kreeg ik iets extra's en zonder bonnen. Waar ik dit aan te danken had is mij nooit duidelijk geworden. 21 Aug traden wij op in het "Casino" te Heidelberg, een prachtige schouwburg, 2 vleugels en geheel met palmen versierd. Ook hier was het succes zeer groot. Na afloop op bezoek naar een "Weinstube" tot 3 uur in den nacht! 22 Aug vertrokken wij 's morgens om 6 uur uit Heidelberg voor een 264 KM lange reis naar Sackingen- Rheinvelde aan de Zwitsersche grens. Over Weil reisden wij door Zwitserland (Bern). Het gedeelte wat wij door Zwitserland reisde werden wij bewaakt door politie en waren de spoorcoupés afgesloten! Ongetwijfeld waren wij wel "uitgestapt" als de kans er geweest was. Om 4 uur waren wij in Sackingen waar wij wederom een prachtig Hotel betrokken. 's Avonds zouden wij in de I.G. farben fabrieken optreden. Ik kan niet anders zeggen dat de lagere een keurige indruk maakte, een groot zwembassin er voor en alles helder en schoon. Des avonds waande wij ons in de tropen, de zaal gevuld met jongens allen het bovenlijf ontbloot en bruin gebrand. Ook hier was het succes heel groot en aan het einde werd ons door de directie wijn aangeboden en een voortreffelijk diner en 2 pakjes cigarettten. Des avonds in mijn hotel konden wij de lichtjes in Zwitserland zien branden! 23 Aug ging de reis verder naar Blumberg, 90 Km verder gelegen. Blumberg is een soort standaarddorp wat een aangename indruk maakte. Wij speelden daar in het "Vereinshaus" een nieuw groot doch lomp gebouw. De huisvesting was niet zoo best geregeld zoo dat een gedeelte in het lager moest overnachten en enkelen bij particulieren werd ondergebracht. Ik zou bij Friederich Doggererzweg 3 slapen. Na de uitvoering waar weinig Hollanders waren en veel publiek uit het dorp! begaf ik mij naar dit adres. Een keurig huisje en ik belde aan. Direct deed een dame open en werd ik verzocht binnen te komen. Op een smetteloos wit gedekte tafel stonden allerlei heerlijkheden uitgesteld. Dus trof ik het zoo te zien. Heerlijk wittebrood, vleesch, spek eieren en een grote kom bier. Het bleek een hartelijke vrouw te zijn en ik liet mij alles prima smaken. Ze vertelde mij dat haar man in Afrika gevangen zat, zij met het maken van uniformversierselen haar brood verdiende. Wij zaten gezellig en kwam de flesch met "schnaps" ook nog op tafel. Om 2 uur ging ik naar bed en een ervaring dat er ook nog goede menschen zijn. Later heb ik nog steeds briefwisseling met haar gehouden en was onze afspraak dat ik naar Blumberg zou komen als ik niet naar Holland terug zou kunnen gaan. Des morgens om 8 uur zouden wij vertrekken en toen ik de anderen ontmoette bleek dat zij niet geslapen hadden want er waren "wanzen" in het lager. Jo Burgers heeft hiervan lange tijd last gehad! Je moet maar boffen. 24 Aug vertrokken wij 104 Km verder naar Rottweil. Daar was het dat een nieuwe reisleader zich meldde n.l. de Duitscher Jack Zentis, een man met scherp uiterlijk, groot en smalle lippen. Nu erg blij waren wij niet! Onze Hollandsche reisleader Willy van Vendeloo was wel N.S.B'er maar nogal bruikbaar als hij maar niet over "zijn NSB" begon. Hij was in ieder geval te verstaan. Maar ja wij hadden niets te zeggen. Later hebben wij er veel over gesproken en de dag gezegend dat Jack Zentis kwam welke zich heeft doen kennen als een uiterst deskundig reisleader, eerlijk, maar streng, maar vechtend voor zijn menschen. De Hollandsche reisleader ging nog een paar dagen mede maar spoedig bleek dat onnodig gesjouw achterwege bleef dank zij Jack Zentis. 24 Aug speelde wij in Eckud school een pracht gebouw en groot succes! 25 Aug moesten wij naar

Schwenningen en stond plots een Hollandsche goochelaar voor ons neus, die moest in ons programma opgenomen worden. Onbegrijpelijk want de "nieuwe" had juist ons programma gekort tot 100 min in verband met luchtgevaar, dit was dus 100 min non-stop geworden. De goochelaar kon dus naar Holland terug en voor ons een pracht gelegenheid om post mede te geven. Tot diep in de nacht schreven wij onze belevenissen en ter afwisseling een luchtalarm van 2 uur zonder nadelige gevolgen. 26 aug waren wij in Tuttlingen waar wij speelde in het Evangelische gebouw en weer met volle zaal en 100% succes. Den dag tevoren hadden wij grote waschdag gehad in Schwenningen en de zon had ons boeltje heerlijk gebleekt. Ons onverwacht vertrek naar Tuttlingen was oorzaak dat de wasch wel wat door elkaar was. En Willy NSB zijn broekje was verdwenen! De politie moest onze bagage doorzoeken en vond natuurlijk niets, of wij om een NSB'er zijn broekje verlegen waren. Hij spuwde al zijn gal aan ons uit en kwam zijn ware karakter naar boven. Jack Zentis maakte korte metten met hem en stuurde bericht naar Holland om een broekje!! 27 aug naar Ravensburg een reisje van ruim 100 Km. Ravensburg is een prachtige stad en overal op de pleinen ziet men duiven welke u met hun kleine kraaloogen brutaal aankijken. Wij logeerden in Hotel Lam en hebben gespeeld in het Concert gebouw, een prachtig theater met grote marmeren zuilen welke de ingang ondersteunde. Alles in dit theater was prima in orde, belichting, aankleding enz enz. Den volgende dag waren wij vrij en gingen naar Weingarten en bezichtigden daar de fraaie kerk welke iets bijzonders is. Jo Burgers, onze pianist der band, beproefde zijn Duitsch in een winkel en stapte binnen met "auf wiedersien" waar wij grote pret om hadden. 's Avonds zijn wij naar de "kino" geweest waar de "toover viool" draaide. 29 Aug, over Ulm gingen wij weer 120 Km verder naar Aalen waar wij eveneens een goede avond maakte en een vorstelijke maaltijd in ruil voor wat muziek. Wat mij veel is opgevallen als wij ergens kwamen b.v. in een lager kregen wij het beste van het beste, maar de Hollandsche jongens die daar werkten kregen de beruchte koolsoep of pelcartoffels. Sommige van onze troep haatte ik alleen om het gebedel naar Bonnen van diezelfde jongens om deze weer te ruilen voor rookerei, nee dat is niet fair jongens! In Heilbronn waar wij 30 Aug in Stadsgarten speelde werd onze uitvoering na 6 min oud onderbroken door vlieger alarm en kon geen doorgang vinden. Des nachts was er wederom alarm en vielen bommen in de omgeving. De schuilkelder was vrij behoorlijk doch men was beslist vijandig gezind tegen ons. Een jongen die even met ons sprak werd gecommandeerd niet met dien aüslander te spreken. Door hun "feind hort mit" reclame ziet men blijkbaar in iedereen een vijand! 31 Aug waren wij in Sindelfingen op het vliegveld 80 Km van Heilbronn, door een stroomende regen ploeterde wij een uur door bagger en plassen in het donker rond. Ik was dank zij mijn klompen de eenigste met droge voeten maar zonder droge draad bereikte wij de schouwburg, een hangar op het vliegveld! Weldra stonden wij in een ketelhuis te dampen als 100 slechte Modjo sigaren. De uitvoering was geen groot succes want niemand "kon" door zulk een weer. We maakte er maar een eind aan, want het was totaal verregend en wij weer de regen in. Nat glimmend stonden de jagers (*jachtvliegtuigen*) langs de kant en even phantaseerde de gedachte door mij als ik daarmee eens naar Holland kon. Den volgende dag was het weer het mooie weer wat wij steeds gehad hebben en was Esslingen aan de beurt maar kon geen doorgang vinden. Wij logeerden in het Brenner Hotel wat nog voor $\frac{3}{4}$ stond en wat heel was, was prima van bedden en verzorging. Stuttgart is anders wel zwaar geteisterd, bij het Bahnhof ziet men in het park ook schuilkelders, maar bomtrechters bewezen dat velen daar de dood hebben gevonden. Dan was de Wagenburgtunnel beter, die deed aan Saarbrücken denken. Vlak voor de Wagenburgtunnel zijn honderden en honderden mensen gedood toen men niet vroeg genoeg alarm had gegeven en de mensen elkander verdrongen bij de ingang. Rechts van de ingang staat een museum waar het beeldhouwwerk tusschen de ravage nog zichtbaar is. Zoo zwaar als deze stad heeft geleden moet het je nog verwonderen dat alles nog zoo "draait". Wij stapten een conditerei binnen om wat gebak want dat kunnen ze maken als de beste en vroegen een "fraulein" om vruchtengebak. En het meisje kwam met voor ieder 4 grote

vruchtenpunten aandragen. Angstig gaven wij onze bonnenkaart daar dit wel veel bonnen zou kosten. Toen zei het meisje: "Jongens hou je bonnen maar, ik pik van een mof wel één extra". We zijn daar meer als eens geweest en zonder ooit te betalen. Je zat er dan ook wel om het gebak want ramen of deur waren er niet! Wij speelden 3 Sep in Stuttgart-Bad maar dat meende wij want daar gekomen wist men nergens van af! Wij de smoor in want het was weer 'n heel stuk terug. Rennie pakte zijn harmonika en begon te spelen van "Heimatsland" net zoo lang dat de vrouwen in de tram begonnen te grienen. Wij bemerkten dat een "metzger" (*slager*) wel eens wat worst extra gaf en vooral als men als *ausländer* de Hitlergroet bracht! Goede raad was duur maar weer was het Rennie die 'n oplossing wist en stapte de winkel binnen, zijn rechterhand ging omhoog en kort klonk het "Drei Liter" wat verstaan werd als Heil Hitler. Op 4 sep verliet Leo König onze troep en ging naar Holland terug daar hij onder het ongedierte zat. De zoo gevreesde platjes, luidde het. Efin, hij heeft geboft. Wij rezen af naar Augsburg wat een slordige indruk maakte en één van ons zijn koffer kwijt raakte welke later in Berlijn is terecht gekomen. Van Augsburg gingen wij naar Neurenberg een prachtige stad met oude wallen en een prachtig stadhuis. Voor 100 Hollanders speelde wij en hadden een ongekend succes. Weer was het "De blanke top der duinen" welke een open doek kreeg in de vorm van 'n ovatie. Wij kregen routine om het beste eten uit de stad te krijgen wat hem wel zat in de vele vrije tijd. De grootste gebakken schol was voor ons. 6 sep gingen wij 284 Km verder naar München waar hotel Bavins ons trachtte logies te geven maar zonder ruiten en met gaten in de muur. Hier was het dat de eerste post uit Holland kwam maar geen post voor mij. Je voelt je tusschen dat puin zoo ongelukkig en kan je het maar niet begrijpen waarom jij nu geen post kreeg. In München konden wij niet spelen en werd ons te verstaan gegeven dat wij maar moesten..... puinruimen. Dat was nuttiger dan die "Künstler troepen", maar die had buiten Jack Zentis gerekend! Zelden heb ik iemand meer hooren uitkafferen als Zentis dit deed. Met de vuist sloeg hij op tafel en zei dat hij met zijn handen van zijn menschen af moest blijven. En zoo trokken wij 300 Km verder voor een week vakantie naar Wenen. 7 sep keerden wij München de rug toe en de stad was eenige aspirant puinruimers armer. Na een prachtige reis arriveerde wij in Wien. Wij werden ondergebracht in Gemeinschaftshuis maar verhuisde spoedig naar Kandlgasse, een allerberoerdst hok waar men niets anders dan artisten hield, Polen, Tsjechen, Franschen, Belgen, allemaal collega's. Het was er rommelig en gezellig, zoo als artisten zijn en alles liep broedelijk en zusterlijk door elkaar. De huismeester kon zo uit een Weener film gestapt zijn, groot rond en dik en een keel met versterker maar goedlachs en gemoedelijk. Wenen is anders een prachtige stad! En wij hebben daar genoten met volle teugen. 's Avonds brandde daar de straatverlichting welke alleen bij alarm uit ging. Wat zou ik het eerst moeten noemen, het prachtige opera gebouw wat over de gehele wereld beroemd is, of het restaurant de "opera keller" tegenover de opera. Ik heb veel geschreven over goed eten hoewel ik toch daarin bescheiden ben. Maar zoo als daar nog nooit, werkelijk de hoogste eischen werden daar bevredigd. Een grommende chef ober maar met een hart van goud. Soep waar je het vet zoo heerlijk zag drijven in goudgele bellen of had u liever Koelas, een machtig en zwaar eten. Of noedele of spaghetti zegt u het maar en dan zoo'n groot glas tintelende wijn en gebak zoo als men ze alleen droomt in een sprookje. 7 Dagen waren wij daar gast en 3 maal per dag. Het restaurant was onder de grond en voornaam en gezellig ingericht, dit zal ik nooit vergeten. Uren kon ik door Wenen dwalen en genieten van de schoone bouw. En 's avonds of 's middags gingen wij naar "Im Prater" de kermis stad van Wien. Heeft u al eens in het "Reuzen Rad" gezeten tientallen meters hoog het panorama van Wien gezien, of in duizendwekkende vaart over de 8 baan gesnord door water bassins enz enz. In spookpaleizen rond gereden en wat al niet meer, het was een steeds terugkerend feest. Het gejangel van muziek en parade, het geroezemoes zoo als het alleen in Wenen kan zijn. Het Diana bad van internationale bekendheid, de Steffankerk, ik zou zoo door kunnen gaan in bonte rijen. Maar op 10 sep 's morgens om 11.05 gilde de sirenes over Wenen en gingen wij de kelders in welke

niet zoo bijzonder degelijk leken want wat was in Wien eigenlijk nog gebeurd, men vloog over naar andere steden. Doch nu bleek het menis te zijn. De Russen moesten Wenen hebben en in onze kelder hoorde wij de bommen gieren en fluiten en hoog in de lucht bromden de vliegtuigen en hoorden wij het geblaf van de afweer. Plots zei de huismeester ze komen hier vlakbij en inderdaad de muren trilden. Hoe wij ons voelen kunt u begrijpen en toen na slechts 20 min, welke uren schenen, weer veilig geblazen werd hing een grauwe stof in de straten, als schimmen zag men menschen loopen, grijs van het stof. Onze stofbrillen deden goede dienst en wat moesten wij eigenlijk op straat? Maar wij gingen automatisch die kant uit. Het was ons eerste bombardement maar die aanblik zal ik nooit vergeten, brandende huizen, smeulende hopen waar men menschen onder weg trok, dood of gewond. En wij spoedde ons maar weer spoedig weg, ons klein en nietig voelende tusschen al dit gruwelijke oorlogsleed. Den anderen dag had alles zijn gewone loop, wij gingen naar Bioscoop of theater of de stad in en het leed leek weer vergeten. Maar 12 sep zouden wij buiten Weenen spelen en kwam juist een trein met Roemeensche vluchtelingen binnen, op open wagons lag huisraad en goed, vrouwen en kinderen. Vrouwen met pas geboren kinderen op open spoorwagons. Geestelijken met een vieze pet op en in de hand een ruwe knuppel, alle vluchtelingen met wat have en goed. Opperolde menschen die ook hier weinig kunnen verwachten want de overbevolking was duchtig merkbaar. Wij behoorden tot de gelukkige met 52 mark per dag plus logies en reis. In Wenen waren mijn klompen oorzaak van menig gesprek en belangstelling. Op een morgen zou ik marmelade halen voor de troep en ging een winkel binnen. Op mijn vraag klonk direct de wedervraag of ik een glas (pot) bezat. Natuurlijk had ik die niet, dus kreeg niets. Plotseling kreeg men mijn klompen in 't oog en vroeg men of ik Hollander was en het resultaat was een grote pot appelmarmelade het beste van het beste! Ook had Wenen iets eigens want een Hollandsche tramwagon reed in Wien! Op 13 Sep: klonk weer alarm over Wien en na de 10de waren wij angstig geworden. 's Morgens 10 uur gingen wij onder de grond en om half 12 was het pas veilig. Nauwelijks weer boven of om kwart voor 12 moesten wij weer onderduiken tot 2 uur, vlug eten en daarna met de touringcar naar een plaatsje buiten Wenen wat een uitgesproken tuinbouw streek bleek te zijn en herinnering aan het Westland opriep. Voor een kleine 100 menschen speelde wij daar een half program want weer was het alarm wat de boel mis deed lopen. 14 Sep vertrokken wij uit Wien naar Linz eveneens aan de Donau gelegen waar wij bij de Herman Goering werken moesten optreden. Op het station ontmoette wij een Hollandsche dokter welke uit een kamp was ontvlucht en naar Holland terug wilde vluchten. Het leek ons fantastisch, 600 Km van de grens en dan nog vluchten, maar wij probeerde een briefkaartje op goed geluk mede te geven maar dat ging niet. Wel noteerde hij onze huisadressen en zou in Holland schrijven dat wij het nog goed maakte! En blijkbaar heeft hij geluk gehad want mijn vrouw heeft zijn kaart ontvangen! De Herman Goering werken bleken een geweldig fabrieksterrein te zijn waar duizenden arbeiders "werkten". Voor Hollanders en Vlamingen speelde wij daar en Jack Zentis kwam weer met cigarettten aan. Een wonderlijke kerel welke alles gedaan kreeg en voor niemand bang. Inderdaad heeft de brutale de halve wereld. Van Linz vertrokken wij 214 Km verder naar Regensburg waar wij de 16de speelde en kwam een nieuwe reisleidster zich melden! Een jong vlot meisje welke Duitschland op de Olympiade te Amsterdam nog heeft vertegenwoordigd. 3 dagen is zij bij ons geweest daar Zentis verlof had naar Berlijn te gaan daar zijn huis ausgebrand was. En het gerucht gaat dat alle artisten moeten stoppen en ook in de fabrieken worden geplaatst. Maar gelukkig is dit loos alarm hoewel er weinig kans is dat wij naar Holland terug mogen keeren. Maar wij weten nog steeds niets zeker, van alles hoor je maar toch voel je je onzeker, ook blijkt ons salaris in Holland stop te staan. 18 Sep gingen we door naar Plauen een mooie stad met schuin op en neer loopende straten. Op mijn rookerskaart kocht ik daar sigaren zoo best als ik ze zelden heb gehad. Het lijkt zoo onbelangrijk maar het was iets heerlijks eens een Hollandsche Ritmeester te roken! Van Plauen zijn we 19 Sep naar Zwickau gegaan en kwam Jack Zentis terug uit Berlijn en is

weinig kans op terugkeer naar Holland per 1 Nov. Ik heb Herman Limmen geschreven of ik niet bij hem op de boerderij in Hassloch kan komen, efin we zullen zien. Wij speelden hier in het Fransche lager met slecht eten en weinig Hollanders en vertrokken des nachts naar Lemnitz waar wij 3 dagen zouden blijven. Hier ontmoette ik nog Schagenaars en was ons succes weer enorm. Wij logeerde weer in een prima Hotel "Hermann" geheten en brachten onze vrije dagen door in bioscoop bij de jongens uit Holland. 23 Sep gingen wij naar Dresden, toen nog in ongeschonden toestand. Later hebben hier in één bombardement 28.000 menschen het leven verloren. Dresden was een prachtige stad maar practisch zonder schuilkelders. Des avonds speelden wij voor een groot publiek in de prachtige stadsschouwburg en logeerde in Hotel Arno Breker. Des middags zijn wij naar circus Sarrasani geweest welke daar zijn vaste gebouw heeft. Een prima programma waarvan ik enkele nummers reeds in Amsterdam had gezien bij Mikkenie. Strassburger en de 3 Belgische clown's waren kennissen van mij uit Holland. Na onze avondvoorstelling moesten 2 van onze muzikanten te bruiloft bij een aangewaaide kennis. 's Morgens om 7 uur kwamen ze boven water, te beschonken om te loopen en met uitpuilende zakken met sigaren. Wij kregen ieder 4 sigaren dus hadden ook nog wat extra. Gerard Nas (*trompettist*) was zoo ziek dat hij alleen bij Anna Breker genezing kon vinden en op zijn bed maar om haar lag te roepen. Met 2 geradbraakte musici vertrekken wij naar Leipzig ook weer een puinstad en speelden in een lager met prettige ontvangst. 25 Sep: hadden wij onze jubileum voorstelling, 25ste maal in Borna bij Leipzig, dit is een uitvoering met bal na geworden! Een tekenaar heeft ons nog uitgeteekend, er was wijn en cigarettens en zoo was dit nog een feestelijk tintje met afwisseling van 2 maal luchtalarm. 26 sep trokken wij naar Halle a/d Saal waar wij eenige dagen in Hotel de "Gouden Kogel" logeerden, een fraai Hotel en prima keuken. Toch hebben wij een zwaar leven, iedereen reizen en trekken in volle treinen en trams. Uren wachten op treinen die te laat zijn, de wonden op de Deutsche locomotieven. "Räderren müssen rollen für die Sieg" zijn ook wel optimistisch, die Sieg moeten wij om lachen als je dagelijks in fabrieken optreed hoor je genoeg en niet meer als 50% der machines werken. Nee, het zit in de lucht, Adolf kan weer schilder worden in het gunstigste geval! 27 Sep speelde wij in Muldenstein, na een lange reis en door bosschen komen wij daar aan, het wordt al schemerig en periodiek klinkt uit de bosschen een angst aanwekkend geluid van motoren tot ons door. Het doet denken aan het gebrul van leeuwen en heeft iets spookachtigs in den avond. Dan sterft het weer uit om even later weer loeiend over de bosschen te gieren. Hier werden de V1 motoren ingedraaid vertelde men. In Muldenstein zouden wij in het plaatselijk café optreden en het eten geleek op varkensvoer maar wat ons het meeste trof was de vele dronken Nederlanders. Spoedig bleek dit gevluichte NSB'ers te zijn beladen met kruiken Hollandsche Genever. Ze bralde over het geheime wapen en dat over een paar weken de grote dag zou komen. 's Avonds behoorde zij ook onder ons gehoor en "De blanke top der duinen" bleek hun niet aan te staan. Dit was voor mij wel gevaarlijk want vooral de regel "Och Holland helpt zich zelf in deze tijd" en de mooie zilveren gulden van vroeger waren voor de Hollandsche jongens, welke de NSB'ers op de eerste rij wisten, een rede te meer om een ovatie te brengen welke verdacht veel op een demonstratie geleek. Maar weer was het Zentis die de boel redde, maar toch op het kantje af. De lucht was geladen met vonken welke heen en weer spatte. Als Rennie op zijn accordeon "ik Hou van Holland" speelde stond alles als één man op en juichte en zelfs riep iemand leve Wilhemien. Op het gesnauw van een NSB'er welke vroeg wat of dat betekende tilde die jongen een meisje op en zei "leve Wilhemien", zoo heet zij en werkt bij ons in de keuken, inderdaad heette zij Wilhemien en liep alles met een sissert af. Op deze avond was de danseres Wilma Wilami bij ons gevoegd, een prima nummer en beste collega. Toen wij op deze bewogen avond het slot maakte en ik mijn arm om mijn partnerin lag kittelde ik haar onder haar arm waarop zij in lachen uitbarstte en ik ook van de weeromstuit niet meer kon, het werd muzikaal lachen en allen lachten mee. Een avond zoo we nog nooit hebben gehad en maar niet meer moet komen ook. 28 Sep: waren wij in Grube Antanio

in een Belgisch lager, niets als Belgen maar in feestelijke stemming en de Koelas was heerlijk. Voor de dames een bloemetje werkelijk heel mooi en dankbaar. 30 Sep vertrokken wij naar Maagdenburg waar wij in Hotel de Weisse Beer logeerden nabij Hotel Kaizershof waar 'n ander gedeelte logeerde. Wij hadden vrij en in de Kaizershof was het beste eten en wijn bij het eten, een flesch per persoon. Aan mijn tafel zat een Francessse zoo knap als ik mij vroeger een koningin voorstelde. Opvallend is het dat de Fransche vrouw zich weet te kleeden als geen ander. Dit zelfde vind men terug ook bij de gewone meisjes welke men in de lagers ontmoet, zelfs een versleten jurk weten ze te dragen. De Francessse aan mijn tafel bleek ook artiste te zijn maar haar tournee was geëindigd, ze is een avond met ons mede gegaan en heeft later in het "Flak" Theater gelijk met ons "probe" gemaakt. Vanuit Maagdenburg speelden wij in de omgeving maar als wij 's avonds weer naar ons hotel in Maagdenburg terug keerde moesten wij 1 ½ uur lopen daar de spoorbaan gebombardeerd was. Zoo waren wij dikwijls om 3 – 4 uur thuis in de nacht. Dit was zeer vermoeiend dat gesjouw met koffers. 1 Oct speelde wij in Dessau waar luchtalarm juist op het einde der voorstelling kwam. 2 Oct was Genthin aan de beurt waar de Silva werken zijn gelegen en 3 Oct Jerichow bij de springstof fabriek. Ons werd daar een voortreffelijk diner aangeboden nl slobberkool met spek en prima aardappelen. Dit is de eenigste keer dat ik goede aardappelen heb gegeten. Anders was het steeds vieze glazige aardappelen en dan staatsvijand No 1, Kummel. Hoe ze dat lusten is mij een raadsel. Zuurkool met kummel, kool met kummel, brood met kummel, het is om te grillen. Maar daar in Jerichow was alles prima, wijn en wild en cigarettten toe. Toen wij weer in Maagdenburg aankwamen kregen wij net weer een alarm en vluchtte wij naar een groot plein waar men een kelder had gemaakt. Allemaal met aparte cellen welke op naam van vaste bewoners stonden, wij mochten in de gang staan. Later zijn we steeds naar de hoog bunder gegaan dus een bovengrondsche, die waren practisch veilig. 4 oct speelde wij in Bernburg en de 5de in Quedlinburg – Stasford. De zesde speelde wij in Wernigrode. Een prachtig stadje waar men het slot direct aan het station schilderachtig mooi in de bosschen ziet liggen. De 7de kregen wij hoog bezoek in Schönebeck waar den heer v. Rijnsoever uit Berlijn de grote baas der artisten kwam kijken. Wat ons het meest interesseerde was of wij naar Holland terug konden gaan. De uitvoering liep niet zoo als wij gewend waren, alles was wat nerveus en kleine dingen liepen tegen. Het doek ging niet op tijd open, het licht haperde, echt zo'n avond die je wel eens kan hebben. Efin wij kregen ieder 700 mark voorschot en er was kans dat wij de 27ste naar Holland terug zouden gaan. Achteraf bleek die zelfde van Rijnsoever een mooiprater te zijn. Daarna kregen wij 2 vrije dagen die wij in Maagdenburg doorbrachten en bezochten de stad. Ook kwamen wij in een zwaar geteisterde kerk welke geheel was verwoest, doch het Maria beeldje stond ongeschonden in de verwoesting. Het was alsof een "hier toe en niet verder" was toe geroepen. Vele geloovigen brachten hier een bezoek. In de stad kochten wij wat aandenkens en de 10de gingen wij naar Gera waar wij zouden logeeren in Hotel "de Sonne" maar dit was juist eenige dagen voordien van de aardbodem weggevaagd. Wij zijn toen in een lager ondergebracht en gegeten in een restaurant wat aan een kerk deed denken en als ik mij goed herinner was het een kerk geweest. Wel weet ik dat het eten er grof en niet smakelijk was, ondanks de vleierij van de dienst. Wel kregen wij een gratis pakje cigarettten omdat wij haar zoo "lüstijg" vonden (ze was denk 50 of 60). De 11de speelde wij in Zwütsen in het Fransche lager, hier was alles weer eerste klas en een stormachtige bijval was onze beloning. Den volgenden dag zaten wij 48 Km verder in Jena bij de Zeiss fabrieken waar onze brillen en verrekijker glazen enz worden gemaakt. Jena was omgeven door sperballons en kon in een nevel worden gezet. De fabrieken zijn beide geheel opgetrokken van glas en het succes was hier ook groot. Op Vrijdag de 13de gingen wij naar Schwartzburg. Hoewel het een ongeluksdag moest zijn hebben wij een geluksdag gehad. Mooier dorpje en omgeving is er moeilijk denkbaar, na een prachtige reis kwam ons spoortje in Schwartzburg aan en stonden de Hollanders reeds aan den trein. Onze bagage ging op een wagen en begon de afdaling langs steilen wegen. Machtige

bosschen zoo ver het oog strekte in gouden en bronzen kleuren afgezet door donkergroen. Een machtig schouwspel, het geleek op een Reuzen prentenboek. Een stralende zon en tusschen de boomen zag men vaag het schuwe wild wegsnellen. Daar niet allen in het lager konden slapen gingen de reisleader en ik naar een hotel wat men zoo uit een poppenhuis had weggehaald. Klein als een gewoon burgerhuis maar het lag daar als in een paradijs. Recht voor mij zag ik honderden meters hoog een slot heel even boven de huizen uitsteken. Welk een roof of roemzuchtig heerscher zou daar gewoond hebben. Het Hollandsche lager daar is het best ingerichte wat ik heb ontmoet, alles hagel proper en bloemen er voor en omheen, heldere gordijntjes en bloemen voor de ramen. Op enkele meters er voor een heldere beek welke snel stroomde. Wij kregen ieder 5 pak zeeppoeider mee en soda. Het eenigste wat daar slecht was, de piano, onbespeelbaar, maar dat mocht niet hinderen, er was vreugde en plezier. De 14 waren wij in Suhl en 15 Oct in Weimar, de prachtige studentenstad en uit vroeger eeuwen beroemd. Hier vind je talrijke herinneringen aan Goethe en Schiller, en prachtige gebouwen. De dag was dan ook veel te kort, trouwens in geheel Thüringen komen wij tijd tekort om alles te bezichtigen.

Intussen gebeurde er in Schagen ook het een en ander zoals de beschieting van de munitietrein op 12 September 1944. Jan zijn vrouw stuurde hem een expresse brief om hem mede te delen dat bij hen alles oké was. In antwoord hierop stuurde hij onderstaand briefje:

Weimar, 16-10-1944

Lieve vrouw en kinderen,

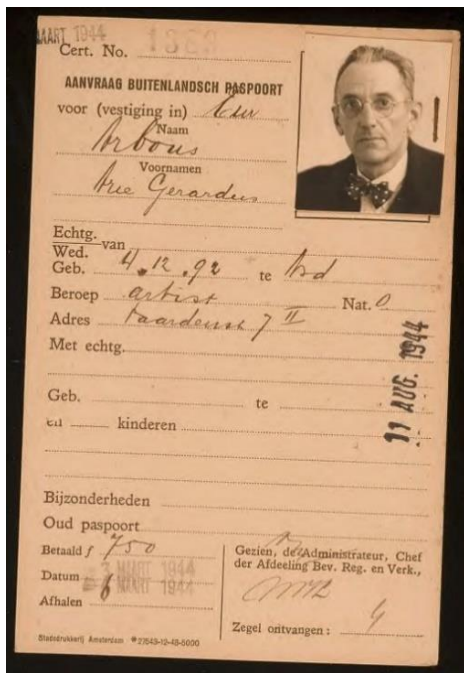
Ik ontving heden jullie expresse brief over de ontploffing in Schagen. Wat zal dat iets vreeselijks geweest zijn. Ik durfde de brief nauwelijks te openen daar ik iets over Jantje verwachtte maar gelukkig zijn jullie gespaard gebleven en och wat kapot is is niet zoo erg. Als je zien wat hier verloren is dan zijn wij nog gelukkig. Ik maak het nog goed en al onze hoop is gevestigd op onze mogelijke terugkeer. Mocht ik niet kunnen komen dan weet ik nog niet of ik op tournee gaan, ik kan wel op tournee blijven maar het reizen is zoo zwaar en als ik goede winterkleeren had deed ik het nog wel. Van Herman Limmen heb ik bericht dat ik daar ook kan komen, ik weet zelf niet wat ik doen. Ik zal dan wel het einde der oorlog moeten afwachten, efin ik zien wel. Maar ik hoop en ik heb vertrouwen dat ik 1 Nov nog terug mag gaan want ieder is toch het liefste thuis wat er ook mag gebeuren. En jongen, papa komt spoedig weer bij jullie hoor en ik ben erg blij dat jullie zulke grote jongens zijn van papa. Dus jullie lopen weer op de grote school, na papa moet weer verderop vandaag vertrekken wij naar Erfurt.

1945 Vlnr Jantje, Arno en moeder Buisman.

Den 16e gingen wij naar Erfurt gelegen aan de voet van het Thüringerwoud en vroeger hoofdstad van Thüringen. In het oude Augustinerklooster is Maarten Lúther nog leerling geweest. In de omgeving vind men tamelijk veel bloemen en tuinbouw bedrijven. Wij logeerden in Hotel Kürsenhörver één der mooiste hotels uit Erfurt. Wat mij opviel was het grote aantal oorlogs gewonden, vele met afgeschoten benen of armen of blind en met kruit in het gelaat wat een grauw blauwe kleur aan het gezicht geeft. De 19de speelde wij nog in Nordhausen waar een van de

beruchte concentratie kampen was gelegen. Tot 21 Oct bleven wij in Erfurt en 2 vrije dagen. In ons Hotel waren ook 2 Estlandsche meisjes, ook artisten waar wij best mee konden opschieten. Ze waren afkomstig uit Reval (*nu Tallinn*) en Helga was wel de beste in haar vak. De meest dwaze geruchten doen de ronde als dat wij alleen nog maar frontbühne kunnen werken met 1 Nov: Maar dan maar de fabriek in of plannen worden gemaakt om te vluchten, ieder met z'n 2en, van alles zitten wij te bedenken. Inderdaad hebben wij veel vrij, als b.v. 'n uitvoering geweest is kunnen wij tot den volgenden dag 's avonds weg zonder gemist te worden. Maar voorlopig zullen wij eind Oct maar afwachten. De 21ste begon onze laatste route, Frankfurt a Main, een slordige 200 Km van Erfurt af. De eerste aanblik was weinig bemoedigend, alles was kapot, het station moet van een schitterende bouw zijn geweest en het fraaie opera gebouw, wat zal daar van gebleven zijn. Logies was er niet voor ons dus trokken wij terug op Hanau in een eenvoudig hotelletje, Lamske geheten, bij een paar bejaarde mensen, alles eenvoudig maar netjes en hartelijk. Ook daar maakte wij een lucht alarm mede. Wij speelde in Stadsgarten met veel succes. Hier in Hanau werd de z.g Volkssturm opgeleid. Oudere mensen liepen op een plein met een band om de arm te marscheren. Het geheel maakte een komische indruk. Van Hanau gingen wij naar Kolarien waar wij in een lager kwamen wat de kroon van het hele tournee spande. Blijkbaar wilde men ons daar vet mesten want de roep was reeds vooruitgegaan dat het daar zoo best was. En werkelijk ze hebben daar kans gezien 5 van onze mensen ziek op bed te krijgen en werkelijk overvoed. Het eten kwam uit de Fransche keuken en was "fabelhaft". Het woordje Vet was daar koning maar ook de opmaak der schotels was prachtig. Wij hebben daar een paar prachtige dagen gehad, we kwamen bijna de deur niet uit en lagen te lezen of discussieerden over belangrijke onderwerpen, dit waren werkelijk uurtjes met veel leerzaams. 26 Oct speelde wij te Kelsterbach en de 27ste de laatste uitvoering in Gravenwiesbach een onoogelijk klein plaatsje waar je de beenen brak over eenden en ganzen op straat. Met een lorrie moesten wij 1 ½ uur de bergen in over keien en hoogten. Plots werd er geschoten, wij waren te ver gegaan blijkbaar. Maar spoedig mochten wij doorgaan, het lager bleek een schuurtje te zijn zonder tooneel en piano en er waren slechts 20 Hollandsche in de heele omgeving waarvan de helft nog dienst had. Maar wij speelden alsof ons leven er van afhing want om 10 uur moesten wij naar Berlijn. Gelukkig mochten wij bij hooge uitzondering door de fabriek naar het station. De fabriek was in de bergen gehouwen en 1300 meter in doorsnee, maar ook hier werkte slechts 3 van de 10 machines. 28 Oct vertrokken wij voor de bijna 600 Km lange tocht naar Berlijn waar over ons lot zal worden beslist. De helft kon slechts met de trein mee daar ze afgeladen vol was. 3 uur later vertrokken wij ook naar Berlijn waar wij op Potsdam arriveerde. Berlijn is vergroeid met ruim 80 voorsteden als b.v. Charlottenburg en Potsdam. Wij werden ondergebracht in de Weinmeisterstrasse na 4en en 5en en veel geld bij vooruitbetaling. Berlijn, wel de zwaarst getroffen stad, kon logees slecht gebruiken. 29 Oct gingen wij vol goeden moed naar de Wilhelmstrasse waar de Nederlandsche verbindingstelle en mijnheer v. Rijnsoever zetelde. De steigerende ruiter standbeelden op de keizer Wilhelmplatz begonnen al aardig wat van Berlijn te zien want rondom lag veel plat en uitgebrand. En daar in de Wilhelmstrasse, eens de meest genoemde straat uit Berlijn werd ons heel eenvoudig medegedeeld dat wij niet terug naar Holland konden gaan. En maar moesten probeeren contract te krijgen bij de Wereld org van artisten, een nieuw lichaam op de puinhopen van Berlijn opgerichte restant artisten uit bijna alle Europeesche landen. Al spoedig bleek ons dat die je kon sturen waar ze wilden, desnoods vlak achter het front, en reizen was bijna onmogelijk geworden. De eenigste troost van den heer v. Rijnsoever was dat hij alsnog zou trachten ons naar huis te krijgen. Wij konden onze gage uitbetaald krijgen in Hollandsch! of Duitsch geld. Wij ontvingen dus Hollandsch geld, ongeveer 1000 gulden en een paar honderd marken voor de eerste dagen. In het Flak theater werd probe gemaakt voor de Wereld organisatie en vele Hollandsche artisten trachtten daar emplooi te vinden. En ik overdacht mijn reis naar Blumberg of Hassloch, maar v. Rijnsoever had ons nog een kans gegeven dus wachtte ik

het nog even af en heb Berlijn eens goed gezien. De anders zoo fraaie 1 Km lange Unter den Linde, welke van het voormalig Koninklijk Paleis tot de Brandenburger poort leidt welke naar model der Propylaien in Athene is gebouwd, biedt nu een troostlooze indruk maar wij vonden daar een zaak waar men dagelijks de heerlijkste gebakken visch kon eten, zulke waar je bord bij schuil gaat. De Friedrichstrasse met zijn vele winkels bied een forsche indruk en de Leipzigerstrasse is iets als bij ons de Klaverstraat. Ons Hotel was dicht bij de Alexanderplatz waar het warenhuis van Hertie staat. Buitengewoon interessant zijn de ondergrondsche U banen, dit bedrijf was nog tot in de perfectie georganiseerd en snelde men van de eene hoek der stad naar den anderen. In kleuren werden de verschillende linies aangegeven zoodat men in één oogopslag op de kaarten kon zien waar men heen ging. Ook bij lucht alarm was dit onze schuilplaats en vrij veilig, vooral op de Alexanderplatz was zij diep. Terwijl de tunnels bij eventuele bominslag lucht en vlucht mogelijk zouden kunnen maken. De 15 dagen welke ik in Berlijn rond doolde gaven mij een indruk dat er 20 tot 25 jaar nodig zou zijn om het zijn oude aanzien weer te geven, dit zou dus 1964 – 1969 zijn. De auslanders moesten 's avonds om 8 uur binnen zijn doch wij waren vrij en zwierven door licht en donker Berlijn. Op de Alexander Platz tierde de zwarte handel vooral bij de Polen. Brood en tabak was het belangrijkste, die sjofele menschen ruilde hun tabak voor broodbonnen. Aschinger (*restaurants*) waren bedrijven zooals bij ons Heck, doch het was daar de laagste klasse die daar kwamen. Wij hadden het "Bayerischer hof" op de Potsdammerstraat en "Haus Vaterland" als Hotel. "Haus Vaterland" was boven geheel kapot doch beneden had het zijn oude luister nog. 'sNachts was het nacht cabaret voor door trekkende militairen. Winter Garten, de droom van iederen artist was reeds eerder totaal verwoest. Je vond in kleine cafeetjes wel eens Hollandsche kelners welke je aan cigaretten konden helpen voor 70 mark per pakje, de "Consi" deed in Berlijn 50 mark, dat is f 37,50, toen waren ze in Holland pas 8 gulden per pakje!! Veel gingen wij naar het FLAK theater kijken naar de probe der arstisten, dit gaf afleiding en je bleef in je vak. Daar tusschen door ging je naar de Wilhelmstrasse kijken naar post of dat we weg mochten gaan. Plotseling ging het gerucht dat Renny Bethlehem naar Holland terug mocht gaan om onze belangen te behartigen. Een tegen en een meevaller want graag waren wij zelf de gelukkige geweest. Efin de volgenden dag moesten wij allen in de Wilhelmstrasse komen. Op een rij stonden wij voor den heer Rijnsoever en deze vertelde ons dat één naar Holland terug mocht en hij die persoon zou aanwijzen. Wij keken allemaal naar Renny en dachten nu komt het en sprak Rijnsoever: ik heb daarvoor uitgekozen den Heer BUISMAN. Allen en ook ikzelf stonden perplex en Renny sputterde nog wat. Ongetwijfeld had deze beslissing ieders goedkeuring want men vertrouwde mij direct ruim 9000 gulden toe of ik die aan vrouwen en ouders wilde geven. Alles, zoo maar of men iemand een kwartje in handen geeft. Des middags kwam ik Jack Zentis tegen en vertelde hem mijn geluk: hij glimlachte wat en plots begreep ik alles, aan hem had ik alles te danken. Hij zei o.a. dat is ook niet meer als billijk, jij heb geen strafpunten en steeds als het je werk betrof je plicht gedaan zonder uitsloverig te zijn. Later hoorde ik dat hij Rijnsoever gewoon bevolen had mij terug te sturen, en, zei hij dien middag, voor hoe lang heb je verlof. Ik zei tot 1 Dec: nou dan tot 1 Dec dus – over jaartal zullen wij maar niet praten waarmee hij doelde dat hij mij niet lastig zou vallen als ik niet terug kwam. Maar nog dagen zouden verlopen eer ik naar Holland zou gaan. Zelfs begon ik reeds weer te twijfelen want och het was zoo onbelangrijk in die wereld chaos of ik nu wel of niet naar Holland terug kon gaan. Toch verveelde ik mij niet in Berlin, u moet dit goed begrijpen, liever was ik direct weggegaan, maar ik vond het 't beste om van de nood maar een deugd te maken. En zwierf ik van vroeg tot laat door licht en donker Berlijn. Men vond vlak bij Alexanderplatz vele cafeetjes van verdacht allooi, ook die ben ik ingegaan. Roofvogels in menschen gedaante vond men daar, vooral in het z.g. "Donau Kwelle" (uitspraak). Daar tierde de zwarte handel welig, maar niet openlijk, ruilen ging wel maar met geld was niet veel te doen. Een Hollandsch danseresje Elze-Marie wist voor ons nog al eens cigaretten te koop bij Aschinger. Wij kwamen daar liever niet, want meer dan eens werd daar

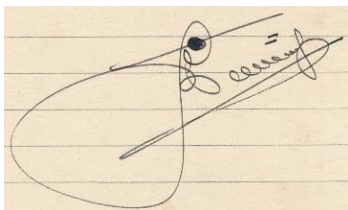

Stadsarchief Gemeente Amsterdam no 5181-7299

razzia gehouden waar een paar collega's eens de dupe van waren en de gehele nacht diepe kniebuigingen moesten maken alvorens ze mochten gaan. De oude Arie Arbous werd met de gummiknuppel geslagen omdat hij zijn evenwicht niet kon bewaren. Ja het waren de Heeren daar wel! 's Morgens om 8 uur ging ik de stad in op mijn gele klompen en haalde voor de langslapers brood en belegging. Wij troffen in de chef ober van "Bayerischer hof" een voordelige steun want wij kregen steeds het beste voor zoo min mogelijk bonnen. Ook ging ik vaak naar "Leichner" (*cosmetica en parfum*) waar ik veel schmink kocht, de anderen hebben mij wel eens uitgelachen. 10 tallen tuben schmink en staven had ik reeds en ben daar nu nog jaren mee gered. Berlin had anders een vreemd aanzien, door de puinhopen dwaalden mensen van allerlei nationaliteit en je vroeg je steeds af waar al die mensen ondergebracht waren. Eén nationaliteit kon je er altijd uit, dat waren de Hollanders want het is vast pandoer als iemand met z'n handen in de zakken loopt, hij een Hollander is! Men zag er Franschen - Belgen – Polen – Estlanders – Letlanders en vooral in de volkszaken was het dikwijls een Babylonische spraakverwarring die er heerschte. De zaken of zaakjes waar de arme drommel een hap eten trachtte te krijgen waren vies en vuil en men kon er van op aan dat dit broeinesten waren van ongedierte en een lucht die daar tusschen "stamp" en pelkartoffelen hing was ondragelijk. Gelukkig ging ik daar alleen heen om indrukken waar te nemen, doch was blij weer buiten te staan. Met "U" en "S" bahnen doorkruiste ik Berlin, maar waar men boven kwam, overal puin en uitgebrande gebouwen. Soms twijfelde je wel eens aan het menschen verstand want er waren nog Duitschers die aan een "sieg" geloofde. Het geheime wapen, maar als je daar nuchter loop weet je wel anders. Trouwens, nooit hebben wij in een Duitse overwinning geloofd. Het was een gevoel dat je bij je had en waaraan je geen naam kon geven. Hoe zouden N.S.B ers dat gehad hebben? Op een morgen kwam Wilma Willany (*danseres, trad na de oorlog op met Lou Bandy*) in ons hotel vragen of wij in een "Lazaret" (*veldhospitaal*) wilden optreden. Nu heb ik steeds alleen voor Hollanders opgetreden en had daar weinig oren naar om voor Duitschers op te treden, en dan zoo maar voor "plezier". Ik wist mij te ontdoen door te zeggen dat ze mij toch niet verstaan zouden en werd een programma in elkander gedraaid voor anderen. Ik wilde toch wel eens een kijkje nemen en ging als 5^e wiel der wagen mee. Ergens hoog in Berlin kwamen wij terecht en hier bevonden zich allemaal jonge mensen zonder armen of beenen in blauw gestreepte kleeding, een groote verzameling wrakken, welke met hun stompjesarm nog cigaret of zakdoek wisten te hanteren. De voorstelling werd ook uitgezonden naar andere zalen waar de zwaargewonden aan de radio luisterde. Hier was het dat ik een Hollandsche verpleegster leerde kennen. Een aardig meisje wat ook practisch alleen stond in het vreemde Berlin. Het avontuurlijke had haar aangetrokken. Het speet haar nu wel maar ze moest nu ook meevaren. Ze vroeg mijn adres in de Weinmeisterstrasse want Hollanders trokken toch tot elkander. Des avonds ging zij met onze troep mee naar "Bayerischer hof". Later vernam ik dat ze bij Kees Borrie in de troep was opgenomen als danseresje.... of als vriendinnetje. Want iedereen zocht een vriend of vriendinnetje, ik kon mij daar eerst niet in verplaatsen maar och, je wist in Berlin niet of je morgen nog leefde dus nam het leven zoo veel mogelijk. Ik zelf had me voorgenomen om niet zoo te denken want de gedachte alleen al dat als iets niet in orde zou zijn men in Berlin verloren was, en trouwens in Holland waren er die op mij wachtte. Toch moet men niet kwaad staan

tegenover dergelijke dingen, wij zijn allen mensen en hoe meer men zekerheid krijgt dat van Hollandsche terugkeer weinig komt men aan zoo iets toegeeft. Daarbij kwam dat dat verpleegstertje het speciaal op mij voorzien had. Men trachtte in een wereld vol lawaai elkander vast te pakken om niet alleen ten onder te gaan in de mailstroom "oorlog". En op 10 November kwam zij weer en spraken wij af dat ze 11 Nov "Onder de Linden" om 6 uur op mij zou wachten, maar blijkbaar heeft dit niet zoo moeten zijn en ben ik blij dat ik standvastig ben gebleven want om 10 uur op 11 Nov kwam er bericht dat ik naar de "Gestapo" moest komen om getest te worden. Om half 11 was ik in "Pankow" (*Berlijns stadsdeel*) waar de "Gestapo" gevestigd was, een grauw gebouw waar gevangene onder zware bewaking separatie uitvoerden. Wij werden gehoord en het bleek dat ik in 1943 in Zwitserland mij schuldig had gemaakt aan het helpen van vluchtelingen. Voor mij bleek gelukkig om 1 uur dat dit een ander geweest was hoewel ik wenschte hier nooit heen gegaan te zijn. Maar alles liep goed af, ik kreeg met Tonny Bakkenes (*accordeonist, trad later op met Willy Aberti en Mieke Telkamp*) een bewijs dat wij naar Holland mochten gaan. Wij op een hol naar Der Polizeipräsident afd II met onze passen en 1 minuut voor sluiting waren wij binnen. Wij moesten maandag maar terug komen! Maar wij zagen nu onze kans en misschien was de grens bij Groningen wel gesloten een maandag. Met een onverschillig gebaar stak ik één van mijn zuinig bewaarde sigaren uit Plauen op (Ritmeester) en hield nongalant der Polizeipräsident mijn koker voor.... zou het gelukken... en ja, met een genoegelijk gezicht nam hij een sigaar en blies grote wolken van genoeg uit, en vroeg ons wat wij in Holland moesten zoeken daar de Engländer ons zou doden. Staalhard loog ik dat wij naar Groningen moesten om Künstler troepen naar Berlin te halen. Wij zegende het moment dat Rijnsoever niet op de verbindstelde was die zaterdagmiddag gesloten was. Efin wij werden geholpen en om 4 uur 15 stonden wij weer op straat. Wij holden naar ons Hotel en daar bleek dat een van ons juist de nieuwe bonnen gehaald had voor 4 weken. Wij bestormden de slager en kruidenier en sigarenwinkelier en haalden alle bonnen nog binnen aan boter – worst – eieren – spek – waschpoeder enz enz en zwaar beladen waren onze koffers. Gelukkig was het gerucht al tot enkele artisten door gedrongen en kwamen in allerijl nog afscheid nemen. De meisjes huilden want nu kwam alles weer boven en ook de anderen collega's waren stil. Om 7 uur zouden wij vertrekken en juist op tijd konden wij nog instappen. Ook hier kwamen nog kennissen in allerijl aangestoven met brieven en adressen. Plotseling zag ik Jack Zentis heel even maar want de trein reed al. Zijn beide handen stak hij op tot groet. Jammer dat ik hem niet even de hand kon drukken. Ook het verpleegstertje heb ik nooit meer gezien. Wij troffen een mooie verbinding want om half één des nachts bereikte wij Hannover waar wij tot 3 uur 's nachts moesten wachten. In de wachtkamer waren veel gevluchte N.S.B ers welke maar niet konden begrijpen dat wij naar Holland gingen. Maar wij begrepen wel waarom zij het ontvluchtte! In Weener was grens controle en het bleek dat wij de eenige burgers waren, even was er nog een angstig moment want wij misten een begeleidend schrijven van Rijnsoever, maar na veel gesnauw en gescheld van douane kant bereikte wij om half 11 Nieuweschans. Tot 4 uur waren wij in een cafeetje waarop met groote letters stond "Nür Deutsch geld" wij voelden ons gelukkig weer Hollandsche opschriften te lezen.. Om 4 uur ging er een goederentrein naar Groningen. Onderweg stopte wij nog om een Engelsche vlieger maar bereikte om 6 uur Groningen. Een jochie bracht ons naar een pension en wij sliepen een gat in den dag. 13 Nov gingen wij in een stroomende regen de stad in daar wij 's avonds om 9 uur pas konden vertrekken. Wij haalden een bewijs voor de trein en gingen de stad in en hoorden de eerste nieuwtjes over Nederland, de "Conci" deed 13 gulden per 20 stuks. Om ruim 10 uur vertrok een trein naar Zwolle, wij wisten in een goederenwagon te komen waar in gestookt werd. Later kwamen er militairen en verpleegsters bij. Wij zaten maar stil in een hoekje. Een ouwe taaie N.S.B verpleegster vroeg ons of wij legitimatie papieren der partij hadden. Natuurlijk hadden wij die niet. Men zei dat deze alleen gereserveerd was voor Weermacht en N.S.B. Juist werd ons dit onvriendelijk gezegd toen een luide ontploffing volgde! En stonden wij

met een schok stil, dit gebeurde bij legerplaats Oldebroek. De deur werd opengeschoven en 'n soldaat vertelde dat partizanen een bom op de rails hebben gelegd. Direct moesten de bosschen worden doorzocht. De ouwe taaie verpleegster kreeg een revolver om ons in bedwang te houden. Hoe wij ons voelden is begrijpelijk, het bleek later dat de bom achter de locomotief ontploft was en 3 platte wagens welke voor de locomotief waren ongedeerd. Het station bleek leeg geplunderd en verlaten te zijn, voor ons het eerste bewijs der grondigheid der spoorwegstaking. In een ijzeren vat maakten de soldaten een vuurtje met betimmering van het station waar wij ons wat konden warmen want een koude wind gierde door het stationnetje en het vroom en sneeuwde! Eindelijk konden wij op de open platte wagens gaan liggen wat niet te doen was bijna van de kou en langzaam kropen wij verder en bereikte om 11 uur des morgens Zwolle. Ruim 13 uur had de reis geduurd en om 6 uur vertrokken wij weer naar Amersfoort en arriveerden daar 's morgens om 9 uur. Toen hadden wij er tabak van en zouden trachten te liften naar Amsterdam en bemerkte dat vele auto's kapot geschoten en verlaten langs de weg stonden. In Amsterdam gekomen nam ik afscheid van mijn vriend en zeulde door Amsterdam waar ik tot den volgenden nacht wachtte en bereikte des avonds nog Alkmaar. Op 15 Nov 's morgens 8 uur kwam ik na ruim 3 maanden behouden in Schagen aan, aangestaard door allen want wie had mij nu terug verwacht? Ik vertelde maar niet dat ik met 2 weken verlof was, om geen slapende honden wakker te maken. Natuurlijk was mijn terugkeer op marktdag het gesprek van den dag.

De bij Lechner gekochte tubes schmink hebben het zeker tot begin jaren zestig uitgehouden..